

ВИКОРИСТАННЯ ТРИРІВНЕВОЇ МЕТОДИКИ ВСТАНОВЛЕННЯ ЛІМІТУ КРЕДИТУВАННЯ НА БАНК- КОНТРАГЕНТ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ

Анотація. У статті розглянуто місце лімітування як інструмента управління кредитним ризиком при міжбанківському кредитуванні. Досліджено існуючі методики встановлення лімітів на банк-контрагент, виявлено їхні недоліки. Запропоновано використання трирівневої методики.

Ключові слова: кредитний ризик, ліміт, лімітування, банк-контрагент, трирівнева методика встановлення лімітів, загальний ліміт.

Вступ. Головне завдання управління кредитним ризиком при міжбанківському кредитуванні (МБК) – підвищення фінансової стійкості банку-кредитора та вдосконалення інструментів управління.

Найважливіше питання при дослідженні системи управління кредитним ризиком при МБК – вибір найефективнішого та найоптимальнішого інструмента мінімізації ризику. В банківській практиці лімітування найактивніше використовується банками як інструмент ризик-менеджменту. Завдяки проведенню ефективної лімітної політики банкам удається уникнути надмірної концентрації, обмежити й мінімізувати фінансові втрати, диверсифікувати свої портфелі й забезпечити стабільні доходи.

Питанням дослідження сутності лімітування, ліміту та методик розрахунку ліміту кредитування на банк-контрагент присвячені праці таких учених і фахівців: А. Буздальна, О. Плешивцева, Ю. Никишева, Д. Місюліна, О. Козака, І. Волошина, І. Фаррахова, В. Четверикова.

Але при визначенні категорії «ліміт на банк-контрагент» не склалося єдиної точки зору. Крім того, існуючі методики встановлення лімітів на банк-контрагент мають низку значних недоліків.

Тому постає питання необхідності уточнення сутності категорії «ліміт на банк-контрагент» та вдосконалення розрахунку лімітів кредитування на банк-контрагент на основі методики, яка б дозволяла враховувати найважливіші показники діяльності банку-контрагента (розмір чистих активів, значення економічних нормативів капіталу, ліквідності та кредитного ризику, прибутковості та платоспроможності банку-контрагента), визначити ступінь його надійності та мінімізувати вплив суб'єктивних оцінок.

Постановка завдання. Мета дослідження – обґрунтування можливості та доцільності впровадження методики розрахунку ліміту на банк-контрагент з урахуванням строків взаємодії з ним.

У процесі дослідження використовувалися такі методи: структурно-логічний аналіз – при побудові логіки та структури роботи; метод узагальнення – для визначення сутності лімітів, лімітування та його місце в управлінні кредитним ризиком; методи системно-структурного аналізу – для визначення та оцінки лімі-

тів на банк-контрагент. Також було використано загальнонаукові методи пізнання, такі як аналіз, синтез, індукція, дедукція, історизм.

Результати. В контексті проведеного дослідження під лімітом на банк-контрагент, із точки зору банку-позичальника, розуміється максимальна сума, що може бути видана банку-контрагенту за бланковим кредитом, що надається на основі укладеної угоди. З точки зору банку-кредитора, кількісна характеристика обсягу можливих утрат при проведенні операцій з банком-контрагентом.

Мета встановлення лімітів на банки-контрагенти – мінімізація ризику неповернення виданих кредитних ресурсів за допомогою процедур фінансового аналізу та фінансового контролю.

Традиційно формула розрахунку ліміту являє собою добуток величини базового ліміту, зваженої на поправочний коефіцієнт, та помноженої на синтетичний коефіцієнт (1):

$$L = BL \cdot K \cdot C, \quad (1)$$

де L – ліміт на банк-контрагент;
 BL – базовий ліміт;
 K – поправочний коефіцієнт;
 C – синтетичний коефіцієнт.

Базовий ліміт – це максимальна величина кредиту для конкретного позичальника на розглянутий період часу. У світовій практиці розрахунку лімітів на міжбанківські операції базовими є один або два найфундаментальніші параметри фінансового стану банку: його капітал і активи. Також у низці випадків як основні показники при розрахунку базового ліміту можуть використовуватися валюта балансу, щоденний обсяг платежів або капітал (кредитора), прибуток (кредитора).

З метою максимального зменшення ризиків до розрахунку лімітів залучаються синтетичні коефіцієнти ризику. Синтетичний коефіцієнт відбиває оцінку фінансового стану позичальника і набуває значення в діапазоні від нуля до одиниці. Сутність синтетичного коефіцієнта полягає в тому, що він являє собою суму фінансових коефіцієнтів, зважених на вагові коефіцієнти, які визначають рівень їхньої значущості для синтетичного коефіцієнта. Це інструмент для проведення відносного ранжування фінансового стану банків за принципом «найгірший–найкращий» [3].

Важливо відзначити, що науковцями було зроблено спробу запровадити альтернативні методики розрахунку ліміту на банк-контрагент. Так, Ф. Самарец [4] пропонує розглядати ліміт на банк-контрагент таким чином:

$$L = ЧПЛ \cdot ЧЛА \cdot C, \quad (2)$$

де L – ліміт кредитування на банк-контрагент;
 $ЧПЛ$ – чиста поточна ліквідність банку-контрагента;
 $ЧЛА$ – процентна частка чистих ліквідних активів;
 C – синтетичний коефіцієнт.

Відповідно до методики В. Купчинського [5] ліміт на банк-контрагент визначається опосередковано, виходячи зі строковості операцій, за формулою:

$$L = MBK_n - MBK_z + BA, \quad (3)$$

де L – ліміт на банк-контрагент;

MBK_n – загальний обсяг міжбанківських кредитів, наданих іншим банкам-контрагентам;

MBK_z – загальний обсяг міжбанківських кредитів, залучених від інших банків;

BA – обсяг високоліквідних активів банку за період.

Існуючі методики визначення ліміту на банк-контрагент мають низку значних недоліків. Традиційна методика фактично виключає поняття кредитного ризику як такого, не дає можливості визначати терміновість і розмір ліміту, виходячи з розмірів наявних у банку грошових ресурсів, та умови урегульованості його гету.

Методика, що базується на ліквідності банку, враховує незначну кількість чинників однієї направленості (в даному випадку враховується виключно ліквідність банку-контрагента), а також не враховує строковості надання кредиту та стійкості банку-позичальника.

Основний недолік методики В. Купчинського той, що кредитні операції однакової строковості можуть мати різну залежність від фінансових ринків, тому і фактори ризику по-різному впливають на ці операції. Різні операції, що навіть мають однакову терміновість, у різному ступені впливають на формування кінцевого, підсумкового розміру ліміту. В результаті методика повинна передбачати використання значної кількості додаткових поправочних коефіцієнтів та параметрів [6].

Таким чином, постає питання необхідності вдосконалення розрахунку лімітів кредитування на банк-контрагент на основі трирівневої методики, що передбачає врахування:

- строковості надання кредиту – розрахунок лімітів проводиться на строк «овернайт», до 30 днів та до одного року;
- стійкості банку позичальника та групи його ризику відповідно до рейтингової шкали надійності – ліміт встановлюється тільки для банків-контрагентів, що належать до першої, другої і третьої категорій ризику;
- групи банку за класифікацією НБУ.

У межах використання методики визначається три рівні лімітів: нормативних, балансових та лімітів стійкості за різними строками міжбанківського кредитування (кредити «овернайт», на 30 та на 365 днів). Далі на основі отриманих результатів розраховується загальний ліміт на банк-контрагент.

Розглянемо етапи проведення розрахунку загального ліміту міжбанківського кредитування на банк-контрагент.

Етап 1. Проводиться аналіз обов'язкових економічних нормативів діяльності банку-контрагента, основних фінансових показників відповідно до Інструкції про порядок регулювання банківської діяльності в Україні, затвердженої постановою Правління НБУ від 28 серпня 2001 р. № 368 [2].

Етап 2. На основі отриманої інформації визначається сума нормативного ліміту, призначеного для оцінки дотримання банком-контрагентом основних економічних нормативів банківської діяльності, а саме: нормативів капіталу та ліквідності. Розрахунок попередньої суми нормативного ліміту (LN) проводиться на строк «овернайт», до 30 днів та до одного року.

Етап 3. Передбачає проведення оперативного аналізу ліквідності банку-контрагента та розрахунок балансового ліміту. Розрахунок балансового ліміту проводиться на основі даних, отриманих у процесі аналізу високоліквідних активів, дохідних активів і платних пасивів, а також валюти балансу. Балансовий ліміт (*LB*) міжбанківського кредитування визначається як середнє значення між максимальним і мінімальним значеннями вільних ліквідних коштів банку-контрагента.

Етап 4. Проводиться розрахунок максимальної суми ліміту на банк-контрагент по операціях із міжбанківського кредитування як добуток нормативів Н1 та Н7, зважених на коефіцієнт «запасу» збереження незмінності капіталу банку. Розраховані суми попередніх нормативних та балансових лімітів аналізованого банку-контрагента не можуть перевищувати максимальної величини ліміту на банк-контрагент.

Етап 5. Проводиться розрахунок ліміту стійкості, призначеного для формування об'єктивної оцінки фінансового стану банку-контрагента з урахуванням аналізу:

- агрегованого балансу банку-контрагента балансу;
- прибутковості й достатності капіталу для визначення значимості банку-контрагента на ринку банківських послуг;
- рентабельності банку-контрагента для визначення ефективності використання залучених банківських ресурсів.

Ліміт стійкості враховує дотримання банком-контрагентом економічних нормативів ліквідності та розмір стабільної частини високоліквідних активів-нетто із урахуванням ризиків їхньої недостатності та стійкості. На основі отриманих результатів визначається сума ліміту стійкості (*LU*) за строками проведення міжбанківських кредитних операцій.

Етап 6. Проводиться рейтинговий аналіз банку-контрагента, що передбачає вирішення таких завдань:

- проведення коефіцієнтного експрес-аналізу фінансового стану банку-контрагента. Так, розраховуються коефіцієнти для аналізу достатності капіталу, рівня кредитного ризику, якості активів та пасивів, ліквідності та рентабельності банку-контрагента. На основі отриманих результатів формується висновок про відповідність отриманих результатів нормативним значенням, що свідчить про надійність аналізованого банку-контрагента;
 - проведення бального аналізу фінансового стану банку-контрагента. Він призначений для формування зведених бальних даних коефіцієнтного аналізу фінансового стану комерційного банку-контрагента;
 - визначення категорії надійності банку-контрагента (1–5 категорії ризику).
- На банки-контрагенти, віднесені до четвертої та п'ятої категорій ризику, ліміти не встановлюються.

Етап 7. Визначення базового максимального ліміту на банк-контрагент (*ML*), який розраховується як середнє арифметичне значення між величиною ліміту, визначеною на підставі даних звіту про виконання контрагентом економічних нормативів НБУ (*LN*), величиною ліміту, розрахованою на підставі даних балансу (*LB*), і величиною ліміту стійкості (*LU*) за відповідними строками міжбанківських операцій. Це дозволяє враховувати не тільки поточний стан банку-контрагента, але й тенденцію (історію) його розвитку за останні 12 місяців. При цьому розраховуються три категорії базового максимального ліміту: «овернайт», до 30 днів і до одного року.

Етап 8. Проводиться розрахунок загального ліміту на банк-контрагент. Слід відзначити, що загальний ліміт на банк-контрагент – це максимальний сукупний ліміт на даний банк-контрагент за всіма міжбанківськими кредитними операціями, що проводяться.

Загальний базисний ліміт на банк-контрагент залежить від низки чинників, а саме:

- кон'юнктури ринку з урахуванням строків надання міжбанківських кредитів;
- схильності до ризику банку, що приймає рішення про надання міжбанківського кредиту. Тобто загальний базисний ліміт встановлюється таким чином, щоб потенційні втрати від операцій із даним банком-контрагентом протягом певного періоду часу не перевищували допустимий розмір можливих утрат, що визначаються схильністю банку до ризику.

Таким чином, у контексті цієї методики ліміт на банк-контрагент – це обсяг ресурсів, утрата яких із певною ймовірністю (ймовірністю банкрутства банку-контрагента) припустима для банку-кредитора. Установлений ліміт являє собою кількісну характеристику обсягу можливих утрат при проведенні операцій із банком-контрагентом, що відповідає економічному змісту лімітування міжбанківських кредитних операцій як інструменту зниження кредитних ризиків.

Загальна сума ліміту (*OL*) не може перевищувати двократного розміру розрахункової суми нормативного ліміту (*LN*), суми балансового ліміту (*LB*) або 5 % від величини високоліквідних нетто.

Ураховуючи одноманітність оцінок кредитного ризику, можна говорити про загальну суму потенційних збитків, які визначаються як величина можливих збитків деякого портфеля фінансових інструментів, розрахованих для заданого довірчого інтервалу та часового періоду. Отже, величина загального ліміту (*OL*) обмежується таким чином (див. табл. 1).

Таблиця 1
Обмеження розміру загального ліміту на банк-контрагент

Категорія бан- ку-контрагента (група ризику)	Чисті активи більше 10 000 млн грн	Чисті активи від 3 000 до 10 000 млн грн	Чисті активи від 1 000 до 3 000 млн грн	Чисті активи менше 1 000 млн грн.
1	<i>ML</i>	<i>ML</i> *0,99	<i>ML</i> *0,95	<i>ML</i> *0,80
2	<i>ML</i> *0,99	<i>ML</i> *0,95	<i>ML</i> *0,80	<i>ML</i> *0,65
3	<i>ML</i> *0,95	<i>ML</i> *0,80	<i>ML</i> *0,65	<i>ML</i> *0,50

Отже, загальний ліміт на банк-контрагент визначається як добуток базового максимального ліміту (*ML*) на коригуючий коефіцієнт, розмір якого залежить від категорії банку-контрагента (групи ризику) та розміру його чистих активів [2].

Висновки. Підбиваючи підсумок, необхідно відмітити, що основні переваги трирівневої методики встановлення ліміту на банк-контрагент такі:

- ураховує поточні умови функціонування банку-контрагента, визначає прогнозні умови;
- універсальна, проста в розрахунку та доступна для використання, не потребує значних витрат часу;
- дозволяє виявити ознаки «проблемності» банку-контрагента на ранніх стадіях їхньої появи;

– дає змогу найповніше враховувати найважливіші показники діяльності банку-контрагента та мінімізувати вплив суб'єктивних оцінок на етапі кількісної оцінки фінансового стану банку-контрагента;

– дозволяє визначити не лише ступінь надійності банку-контрагента та встановити ліміт на операції міжбанківського кредитування з ним, а й можливі проблемні моменти, що можуть призвести банк-контрагент до банкрутства;

– гнучка, оскільки в період надлишку вільних ресурсів у банку-кредитора та/або ліквідності міжбанківського ринку дозволяється встановлення максимального розміру ліміту із нормативного, балансового чи ліміту стійкості на основі врахування категорії банку-контрагента відповідно до рейтингової шкали.

Запропонована методика дозволяє одержати «прозорий» за змістом показник обсягу ліміту, що є реакцією на ненадійність контрагента й дає змогу оцінити відповідність прийнятих ризиків поточному фінансовому стану й потребам банку.

Література

1. Інструкція про порядок регулювання банківської діяльності в Україні : постанова Правління НБУ від 28 серпня 2001 р. № 368. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

2. Пісарев О. Г. Фінансова діагностика надійності банків: методи і технології, кількісний і якісний аналіз, методика встановлення лімітів, Z-score модель імовірності дефолту, рейтингова оцінка, лімітна політика банку: матеріали семінару, 27–28 квіт. 2007 р. / О. Г. Пісарев / Національний центр підготовки банківських працівників України. – К., 2007. – 368 с.

3. Плешивцев О. О. Оценка риска контрагента – установление лимитов на операции с банками / О. О. Плешивцев. – Режим доступу: <http://www.finrisk.ru/article/Mbkavto/mbkavto2.html>

4. Самарец Ф. А. Опыт построения методики определения лимитов на банки-контрагенты: материалы семинара «Проблемы формирования лимитной политики», 22 марта 2000 г. – Режим доступу: http://www.bankclub.ru/seminar-materials.htm?seminar_id=3

5. Масленченков Ю. С. Технология межбанковского кредитования в российских условиях / Ю. С. Масленченков // Правотека. – Режим доступу: <http://www.pravoteka.ru/lib/bankovskoe-pravo/0005/13.html>

6. Четвериков В. Н. Адекватность методик коммерческих банков при определении лимитов на банки-контрагенты : материалы семинара «Проблемы формирования лимитной политики», 22 марта 2000 г. / В. Н. Четвериков. – Режим доступу: http://www.bankclub.ru/seminar-article.htm?seminar_id=3&article_id=13. – Загл. с экрана.

Summary. This article investigated question of the place of limitation as the instrument of the credit risk management. The current methods of installing limits on the bank-contractor and their disadvantages are researched. The using of three-level method of installing limits is offered.

Keywords: credit risk, limit, limitation, bank-contractor, three-level method of installing limits, general limit.